

Сүөһүлээх-астаах — уйгулаах олохтоох

Тыа хаһаайыстыбата Олох ханнык баҕарар эйгэтин сытыы боппуруостарын быһаарар кыахтаах. Ол курдук, экономика буоллун, доруобуйа, социальная да эйгэ буоллун — тыа хаһаайыстыбата ити кыһалҕаларга сөптөөх хоруу биэрэр.

СҮӨХҮЛЭЭХ БУОЛАН БИЛБЭТЭХТЭРЭ

Урукку кэмнэргэ биһиэхэ, «Ынах кутуругун кэтээн олоруон дуо, үөрэниэн этэ» диир үгүс киһини тыа хаһаайыстыбатыттан тэйитэн, өйбүтүн-санаабытын огдолуппут буолуохтаах. Онтон дьынэ, кэтээн көрдөххө, бэйэлэрэ сүөһүлээх-астаах дьон кимтэн да, туохтан да тутулуга суох олоролор. 90-с сс. буолбут дойду сууллуутун үөрэхтээх дьон оҕолоро эппитинэн-хаммытын билбиппит. Ас-үөл биридэ баар, биридэ суох буолан хааларын оччолорго 3-4 кылаас оҕолоро өйдөөбүппүт. Дьэбитигэр аһыыр ас суоҕа, ийэбит учуутал, аҕабыт суоппар. Онтон үһүн өрөбүллэргэ тыа сиригэр таҕыстаахха, остуол хотойорунан эт-ас, үүт-сүөгэй, оҕуруот аһа дэлэй буолара. Аны кэлэн өйдөөтөххө, дойду кириисинин, бэйэлэрэ кэтэх хаһаайыстыбалаах дьон билбэкэ утаарыттар эбит. Баҕар, ол саҕа өссө даҕаны саха бэйэтин төрүт үгэһинэн сүөһүтүн көрөн олоһор буолан, тулхадыйбакка, эбитин өссө өрөйөн-чөрөйөн биэрбитэ буолуо дии саныбын. Ол кэмгэ төһөлөөх элбэх нуучча дэриэбинэлэрэ имири эстибиттэрэ, буолуой? Айаннаан иһэн сылыктааһа, сүөһүнү-аһы кыайан көрөр эрэ дьон дойдурларга хаалбыттар. Оннуктара аҕыйах, онтон үксэ бырабыллан түннүктэрэ-үөлэстэрэ онгоһон иччитэх хаалбыт дьыллар.

Билигин уопастыбаҕа эн-мин дэһэн, туруктаахтык сылдыар дьонтон ыйыттаахха, үксүлэрэ сүөһүлээх-астаах дьон оҕолоро, тыа сириттэн тахсыбыт дьон. Кинилэр төрөппүттэрэ дьыллариттэн-олбуордарыттан ырааппакка эрэ оҕолорун батыһыннара сылдьан кэтэх хаһаайыстыбаларын көрбүттэр эбит. Билигин үгүспүт, дьэ кэргэн бүтэһик сүөһүтүн толук ууран туран үөрэхтэнэн олоһорут, онтубут бэйэтин төһө төнүннэрибитин айбыт таңара бэйэтэ билэн эрдэҕэ... Билигин дойду олоҕо эмиэ эмискэ огдолуйар түгэнигэр ханна тийэр дьон эбиппит буолла. Бэл, аҕыйах хонуктааҕыта ГРЭС саахалыгар уота суох хаалбыппытыгар ыксы сырыттыбыт.

САНА КЭМ СИРДЫТТЭРЭ

Билигин Ил Дархан бэйэ аһын-үөлүн онгортон таһаарыга улахан болҕототун уураар. Араас министиэристибэлэр таһымнарыгар аһы-үөлү онгортон таһаарыны атаҕар туруорар сыаллаах-соруктаах улахан үлэлэр ыһтылла тураллар. Саха сирэ тас дойдурларга бу биһиэнэ дьин уунара көмүс, алмаас эрэ буолбакка, тыа хаһаайыстыбата онгортон таһаарыт аһа-үөл, «тытылыбатах» ааттаах тайҕабытыгар үүммүт отон эгэлгэтэ (дикорос) буолар. Бу эйгэҕэ утумнаахтык

уонна таһаарылаахтык үлэлиир Саха сирэ киэн туттар тэрлэттинэн «Сахаагропродукт» буолар. Дьон бэйэлэрин олбуордарын иһигэр сүөһүнү-аһы кыайан көрбөт буолан, тыа сиригэр «сүөһүбүн эстим» диир этии олус элбэхтэ иһиллэр буолбута. Ити 2000 сыллар сагаларыгар тыа сирин дьонугар киирдэххэ, искусственай «Рама» арыны сии олоһор хартыыналарын өйдүү биэрдим. Бу курдук туруктан кэлинги кэмнэргэ тахсан, бэйэбит сахабыт сирин сыһыныларга мэччийбит ынах сүөһүбүт үрүн илгэтин атыылаһан аһыыр буолбуппутун хааччыыты хампаанна буолар.

Сахаагропродукт систиэмэтин бүтүн Арасыйыаҕа сэргээннэр, тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыы схематын үтүктүүххэ сөп эбит дьин «Путеводитель» дьин сурунаалга бэчээттээн тураллар: «Генеральный директор Агентства по развитию человеческого капитала на Дальнем Востоке Валентин Тимаков полагает, что опыт сельскохозяйственной кооперации Якутии можно успешно тиражировать и в других дальневосточных регионах». **Онон Саха сирэ бэйэтин аһын-үөлүн тарҕатыга биир бастын көрдөрүүлээх.**

«Сахаагропродукт» Саха сирин араас улустарыттан 12 онгортон таһаарааччылары холбуур, кинилэр аҕалыт астарын сулуур-хахтыыр, холобур, арыны кыра брикеттарга кутан бренд онгортон баттарар, өрөспүүбүлүкэҕэ уонна Арасыйыаҕа киэнник тарҕатар.

Онон Дьокуускайга улахан логистической киин үлэлиир. Маны таһынан, РСХПССК «Сахаагропродукт» бэйэтин пайщиктарыгар судаарыстыбаттан көмө үп ылалларыгар көмөлөһөр, оборудование, тимиэр көлө ылыналларыгар төһүү күүс буолар.

Кооператив бэрэссэдээтэлэ **Константин Егорович Тимофеев**, бу үтүө дьыала олоххо киирэрэгэр этинэн-хаанынан

эриллибит-мускуллубут киһи, 2013 сыллаахха үлэҕэ киирбит логистической киин бэйэтин үлэтин түмүгүн чаҕылхайдык көрдөрөн ээр: «Саха сирэ тыйыс айылҕалаах дойду, манна тыа хаһаайыстыбатын эйгэтигэр үлэлээн киһи эргитэр-урбаттар буоллаҕына, улахан хаһаайыстыбаны тутуон наада, онон соҕотох киһи кыайбат үлэтэ. Ону толкуйдаан, ыра санаа онгостон, Саха сирин бааһынай хаһаайыстыбалар түмсэр биир кииннэрин онордубут. Манна отону барыанна уонна сирон онгортон таһаарар, эт астан полуфабрикаттары онгортон, арыны сулуур, үүт аһылыктарга анаан табыгастаах иһити онгортон таһаарар сыахтар үлэшиллэр. Бааһынай хаһаайыстыбалар биһиэхэ бородууксуйаларын кууһунан аҕалан туттараллар. Биһиги салгы переработкалаан, биирдишлээн маҕаһынарга тиксэрэбит. Онон бааһынай хаһаайыстыбалар, үлэлэрэ арыы да чэпчиир, кинилэр сүөһүлэрин-астарын көрөр соруктаах буолаллар» - дьин кэпсир.

САХА СИРИН АМТАННААХ АҢА

Кистэл буолбатах, үгүспүт хантан эрэ ыраахтан кэлбит эти чэпчэкитин эрэ иһин атыылаһан аһаан олоһорут. Онтубут төһө ингэмтэлээҕэ биллибэт. Онтон сибииһэй бэйэбит сылыгыт этэ, сылаах ынахпыт үүтэ, кылгас сайын устата ситэн үүнэ охсубут отоммут туох туһалааҕын миэхэ Константин Максимович Степанов тыа хаһаайыстыбатын наука-

бытаарар. Киһи тымырдара ыраастаналлар, кэншиллэр. Сылыгы этигэр ынах этинээҕэр түөрт төгүл элбэх калий, кальций, медь, железо, цинк, кобальт дьин баар. Онон биһиги сылыгыт этэ туохха да тэнгэмэт туһалаах эттик буолар. Ынах арыытыгар E, C, A, D уонна B бөлөх битэмминнэр бааллар. Бу битэмминнэр киһи иммуннай систиэмэтигэр, тириитигэр, угуохтарыгар олус туһалаахтар. Күннэтэ ынах арыытын сир киһи оһоҕорун үлэтэ тупсар. Оттон отончо A, B, C, E, кальций, магний, железо баар. Ону тэнгэ лимоннай уонна салициловой кислота баар».

Итинэн буоллаҕына, биһиги ыарыйдыбыт дьин күннэтэ аптека эмин атыылаһарга барыыр харчыбытын бэйэбит аспытын аһаан экономиялаахпытын сөп эбит.

Константин Максимович Саха сирин аһа тоҕо манньк мааны амтаннарын быһаарар: «Саха сирин сайына олус кылгас, ол эрэн күн Сир хайа да муннугунааҕар күүскэ тыгар, бу кылгас кэм иһигэр үүнээйи түргэнник ситэ охсоору сир туох баар битэмминин ингэринэр. Оннук окко мэччийбит ынах, сүөһү этэ, үүтэ ингэмтэлээх, киһи доруобуйатыгар туһалаах буолар. Онтон биһиги отоммутун эмп курдук туһанаахха сөп», - дьир.

Онон бэйэбит аспытын-үөлбүтүн онгортон таһаары төһө даҕаны сыанатынан ыраабытын иһин, доруобуйабытыгар уон оччонон туһалаах буолан, кэли аһы аһаабыппытынааҕар ордук эбит.

Саха сиригэр тыа хаһаайыстыбата сайдар кыахтаах. Биһиэхэ биирдилээн да ыалга буолбатар, бааһынай хаһаайыстыбалар тупсаҕай тутуулаах, аныгылыы фермаларыгар хас биирдии ыал анабыл сүөһүтүн көрдөрөн, онтон сылын аайы ас-үөл ыла олоһоро буоллар. Дьоммутугар да, бүддьүөппүтүгэр да табыгастаах буолуо эбит. Онон бу эйгэҕэ үлэли сылдыар дьону бука барыгытын, Тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин күнүнэн эбэрдэлээн туран, толкуйгубулуунун, санаабыт сайыннын дьин баҕа санаабытын ытыабыт.

Эрэлкээнэ

